

Hodnocení: 25 bodů – píšete celkem srozumitelně, nicméně celou tu práci máte založenou posunutě: nepatříčně vycházíte z toho, že Latour kritizuje purifikaci; nepostihujete vůbec to, že Latourovi jde především o vztah mezi purifikací a hybridizací a o obojí jako o vlastně jediný proces (pouze asi ve dvou zmínkách to – bez vysvětlení – nepřímo zachycujete)... je to jedno z častých, ale hodně nešťastných nedorozumění okolo Latoura (na které jsem opakovaně upozorňoval)

Lenka Marečková

333113@mail.muni.cz

Proti praxi očišťování: Bruno Latour a jeho pojetí (nejen) vědy

V této eseji se budu zabývat třemi pracemi vlivného představitele vědních studií (dále jen STS¹) Bruno Latoura. Je jimi esej *Nikdy sme neboli moderný* (Latour 2003), učebnice *STS Science in action* (Latour 1987) a článek „Když věci vracejí úder“ (Latour 2002). Předmětem mého zájmu přitom bude rozbor hlavních myšlenek, které tyto práce (i přes jejich žánrovou odlišnost) navzájem propojují, a které tak představují jejich společná teoretická východiska.

Teoretickou esej *Nikdy sme neboli moderný* (2003) můžeme v rámci této práce považovat za klíčovou, a to proto, že poskytuje základní koncepty, které se objevují i v dalších dvou pracích. V *Nikdy sme neboli moderný* Latour přináší analýzu a kritiku moderního myšlení, které se dle něj zakládá na praxi očišťování, kterým utváříme domněle čistou Přírodu, která je předmětem zájmu exaktních věd a na ní nezávislou Společnost, kterou zkoumají sociální vědy. Svět kolem nás je naopak utvářen prostřednictvím míšení, hybridizace, kdy na „scénu“ vstupují jak lidské, tak nelidské prvky a jejich vzájemnými spojeními vzniká skutečnost, ve které žijeme. Nemůžeme tak považovat přírodu jako neměnnou entitu, nezávislou na člověku, ani jako produkt sociálního kontextu. Stejně tak musíme při zkoumání společnosti brát v úvahu existenci ne-lidských aktérů, kteří hrají v naší realitě stejně tak významnou roli jako lidé. Modernita je tak podle Latoura „pouze“ výsledkem zmnožení těchto hybridů a prodloužení sítí, ve kterých aktéři existují. Prvky, které tvoří svět, který nás obklopuje, je třeba zkoumat komplexně, a napravovat tak modernisty utvářenou asymetrii.

Latourova práce *Science in action* (1987) se zabývá, jak již vyplývá z jejího názvu, zkoumáním vědecké praxe. Nezabývá se tedy tím, co jednotliví představitelé vědních oborů tvrdí o světě, nýbrž postupuje opačným směrem: sleduje je při samotném procesu výzkumu, při vytváření vědeckých faktů. Pozoruje vědce ve specifických pracovních podmínkách, obklopeného různými nástroji, předměty a

---

¹ STS je zkratkou pro Science and Technology Studies

dalšími účastníky. Zkoumá způsoby kolektivního vyjednávání vědeckých kontroverzí a v neposlední řadě interakce mezi vědcem a předmětem experimentu.

Článek „Když věci vracejí úder“ (2002) je Latourovou kritikou sociálních věd a současně snahou o nastínění jejich nových možných směrů po vzoru STS. Zejména se zaměřuje na sociálně-vědní ignoraci přírodních, „tvrdých“ faktů a zaměřenost pouze na fakta měkká, „sociálně konstruovaná“. To se projevuje i v metodologii sociálních věd, která se buď snaží napodobovat „exaktnost“ přírodních věd nebo se jí úplně vzdát (interpretativismus). To vychází ze zkreslené představy o přírodním vědci, který logickým postupem odhaluje neměnné přírodní zákony. Latour naopak tvrdí, že přírodní vědy jsou objektivistické ve smyslu uschopňování výzkumného objektu stát se významným pro to, co o něm vědci tvrdí: subjektivita a objektivita výzkumu jsou tak propojeny v rámci konkrétního laboratorního experimentu, ve kterém se spojuje přírodní i sociální. Podle vzoru STS tak mohou společenské vědy následovat vědy přírodní a chápat „sociálně“ nikoliv ve smyslu sociálního kontextu věcí, ale ve smyslu toho, jak se věci spolu asociují.

Výše uvedená shrnutí Latourových prací už v některých momentech přímo či nepřímo nastiňují jejich vzájemnou myšlenkovou provázanost. Důležitým konceptem, se kterým Latour v odlišných podobách v každém textu pracuje, je *očišťování*. Jak už jsem zmínila ve shrnutí textu *Nikdy sme neboli moderný*, očišťování je typicky moderní nástroj, který svět, utvářený *kolektivně* hmotnými, sociálními a diskurzivními fenomény, zkoumá ze zdánlivě protikladných pozic sociálních a přírodních věd. Produkty různých oblastí lidského vědění a zkoumání tak vzbuzují dojem na sobě nezávislých objektivních přírodních a proměnlivých kulturně-sociálních fenoménů. Myšlenka očišťování (a zejména její kritika) se stala výchozí i pro Latourovu další dvě práce. V případě práce *Science in action*, zkoumající kolektivní realitu výzkumné praxe v přírodních vědách, můžeme praxi očišťování objevit se spojitostí s termínem tzv. *black boxu*. Latour užívá pojem black box jako metaforu pro již uznané, hotové vědecké teorie, které mohou být použity coby základy pro další výzkumnou praxi. Black box tak zde představuje již dokonale *očištěný*, poctivou vědeckou prací „objevený“ neměnný přírodní zákon či přírodní entitu. Na čem však hlavní myšlenka knihy *Science in action* staví, je otevření těchto black boxů a sledování lidských i ne-lidských aktérů, instituciálních podmínek, vědeckých kontroverzí a sporů, zkrátka faktorů, které se na tvorbě vědeckého faktu podílely před tím, než se black box uzavřel, a vědecký objev tak byl učiněn. Otevírání black boxů tak jde opačným směrem než praxe očišťování, a podle Latoura tak přispívá k symetrickému poznání reality po vzoru antropologů, kteří jsou při studiu cizích kultur schopni „v jedné monografii spojit mýty, etnovedy,

genealógie, politické formy, techniky, náboženství, epeje a rituály lidí, čo študuje... Každý z těchto prvků je zároveň reálný, sociální i narativní“ (Latour 1993, str. 18).

Na kritice očišťovacích praktik je postavena i myšlenka článku „Když věci vracejí úder“, který (jak již bylo řečeno) podává kritiku sociálních věd a zároveň nastiňuje jejich nové obzory. Sociální vědy (a sociologie zejména), coby typický produkt modernity, jsou podle Latoura moderní právě svým redukcionistickým a nekomplexním pohledem na realitu, ze které při jejím zkoumání a analýze vylučují ne-lidské aktéry buď jejich naprostou ignorací a přenecháním „exaktnějším“ přírodním vědám či snahou vysvětlit je „sociálně“. Opět je tu tak viditelný proces očištění, založený na víře sociálních vědců v přírodní svět „o sobě“ a měkká fakta sociálního světa, která můžeme zkoumat odděleně. Podobně jako v případě otevírání black boxů Latour ukazuje druhou možnost zkoumání sociálního světa po vzoru STS, který ve své praxi zahrnuje i ne-lidské aktéry sociálního života a narovnává tak moderní asymetričnost sociálních věd.

Druhým zásadním (a významně propojeným s kritikou očišťování) konceptem, hrajícím roli ve všech třech textech, je *kvazi-objekt* neboli *hybrid*. Tento pojem je součástí výchozího tvrzení knihy *Nikdy sme neboli moderný*, podle které se modernita od předchozích historických epoch liší množením těchto kvazi-objektů/hybridů (Latour 2003). Latour zároveň dodává, že čím víc se kvaziobjekty rozšiřují, „(...) tým nezlučiteľnejšími robia veľké filozofie dva póly Ústavy, tvrdiac, že niet naliehavejšej úlohy jako ich zmierenie. Svojim spôsobom teda preberajú moderný paradox: zakazujú, čo umožňujú, a umožňujú, čo zakazujú“ (Latour 2003: str. 75). Prohlubující se proces tvorby kvazi-objektů probíhá soubežně s jejich očišťováním, které usiluje o rozdělení a klasifikaci stále promíchanějších a nejednoznačnějších společensko-přírodních kolektivů.

V knize *Science in action* můžeme za kvazi-objekty považovat to, co objevíme po otevření již zmíněných black boxů vědeckých objevů. Kvazi-objektem je ve světě přírodních věd ona heterogenní směs lidských aktérů, laboratoří a laboratorních pomůcek, předchozích poznatků, kontroverzí, vědeckých a politických institucí a tak dále. Všechny tyto faktory tak dohromady představují hybrid, který odhalujeme a analyzujeme v případě, že chceme k realitě vědeckého výzkumu přistupovat symetricky. Latour také dodává důležitý fakt, že vědecká fakta, na kterých staví moderní racionální pojetí světa, by nemohla být utvářena bez moderních, nejnovějšími technologiemi vybavených laboratoří: je tedy paradoxem modernity, že „odhalování“ neměnných přírodních zákonů by nemohlo být umožněno bez množení společensko-technologických hybridů v posledních pár stoletích. Podobný návod jako v *Science in action* poskytuje Latour i v článku *Když věci vracejí úder*, když nabádá ke zkoumání sociální reality symetricky, se zahrnutím ne-lidských aktérů: od zkoumání sociálně kulturních kontextů naší reality by tak sociální vědci měli pokročit ke zkoumání kvazi-objektů

a asociací, které v nich probíhají. Sociální vědy se tak v jeho pojetí nemají zabývat pouze lidmi utvářeným „sociálním“, nýbrž studiem asociací, kterými jsou věci sdružovány (Latour 2002).

V článku jsem se zabývala hlavními pojiťky mezi třemi Latourovými pracemi: teoretickým pojednáním o modernitě, učebnicí STS a kritickou úvahou o stavu sociálních věd a jejich vztahem k vědám přírodním. Za tuto pojiťka jsem zvolila hlavní teoretická východiska eseje *Nikdy sme neboli moderný a sice* předpoklad že 1) modernita vznikla zmnožením hybridů a 2) moderní myšlení je charakteristické očišťováním těchto hybridů a umělým vytvářením přírodní a sociální sféry. V práci *Science in action* i v článku „Když věci vracejí úder“ Latour vychází z kritiky tohoto očišťování v přírodních i společenských vědách a navrhuje způsoby, jakými mohou sociální vědci při výzkumu věd a technologií i v jiných oblastech moderní asymetrii narovnat a zahrnout do svého výzkumného „hledáčku“ i ne-lidské aktéry.

Zdroje:

LATOUR, Bruno (2002): Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia". *Biograf* (29): 3-20

LATOUR, Bruno (2003): *Nikdy sme neboli moderný*. Bratislava: Kaligram. 197 s.

LATOUR, Bruno (1987): *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press. 274 s.